

IZVORI POŽARA U KAZNENO-POPRAVNIM USTANOVAMA

Dejan Novaković

Ministarstvo pravde, Uprava za izvršenje krivičnih sankcija, Kazneno-popravni zavod Požarevac-Zabela, upravnikdn@gmail.com

Martin Matijašević

Naučno-stručno društvo za upravljanje rizima u vanrednim situacijama Beograd, martin.matijasevic@idr.edu.rs

Željko Lazić

Akademija za nacionalnu bezbednost Beograd, zeljkolaz@gmail.com

Apstrakt: Nezadovoljstvo uslovima smeštaja, ishrane, načina ophođenja lica zaduženih za nadzor i brigu, želja za slobodom, mogu biti motivi za namerno podmetanje požara. Pored namernih paljevina, rizici od požara vezuju se za druge izvore požara koji se mogu sresti u zatvorskim ustanovama (radionice, kotlarnice, skladišta čvrstog i tečnog ogreva, električne instalacije, radovi na otvorenom prostoru, restorani i kuhinje, pušenje i sl.). Pored toga, tu su i rizici koji dolaze iz okruženja i ako se ne kontrolišu mogu se veoma brzo proširiti i na zatvorske komplekse. Identifikacija i procena svih oblika i izvora ugrožavanja i implementacija adekvatnih organizacionih i fizičko-tehničkih mera obezbeđenja radi otklanjanja rizika od nastanka požara problem je koji zauzima dominantno mesto sa aspekta upravljanja rizikom od požara, a polazna osnova je identifikacija izvora požara u kazneno-popravnim ustanovama.

Ključne reči: izvori, rizik, požar, zavodi, mere.

1. Uvod

Upravljanje rizikom od požara u ustanovama za izvršenje krivičnih sankcija (Marić et al., 2004), zasniva se na bezbednosnoj proceni ugroženosti od požara tih objekata. Da bi se mogla sagledati mogućnost unapređenja bezbednosne procene ugroženosti kazneno-popravnih zavoda, u ovom radu analizirano je postojeće stanje zaštite od požara, izvršeno je bezbednosno procenjivanje ugroženosti ustanova za izvršenje krivičnih sankcija i identifikovana suština organizacionih, pravnih i bezbednosnih aspekata problema upravljanja rizicima u zaštiti od

požara. Dolaskom lica lišenih slobode u ustanove za izvršenje krivičnih sankcija oni bivaju suočeni sa raznim oblicima ugrožavanja bezbednosti sa kojima se nisu susretali na slobodi. Pod uticajem raznih deprivacija (lišenja), a kao najdominantnijom među njima, deprivacijom slobode, lica preživljavaju određen psihički „šok” i pod uticajem tog stanja sklona su izazivanju raznih oblika narušavanja bezbednosti između ostalog i podmetanju požara, kao krajnjeg rezultata osujećenja osnovnih životnih nagona koji, neretko, rezultiraju ugrožavanjem bezbednosti drugih lica u ustanovi (Stojaković, 2006:57).

Aktuelno stanje zaštite od požara i upravljanja rizikom od požara u Upravi za izvršenje krivičnih sankcija zahteva noviji i savremeniji model organizacije angažovanja nadležnih službi na aktivnostima dijagnostikovanja, upravljanja i otklanjanja posledica nastanka požara (Radić, 2012:136). Trenutnu situaciju u ustanovama za izvršenje krivičnih sankcija karakterišu brojne poteškoće u svim fazama procene i upravljanja rizicima od nastanka požara. Neki od njih su systemske, a neki organizacione prirode: nepotpuna i nedorečena zakonska regulativa iz ove oblasti, nedefinisana odgovornost i njena preraspodela po nivoima upravljanja, dotrajala građevinska rešenja ustanova koje datiraju još iz perioda prošlog veka, dotrajalost postojeće opreme za gašenje požara, nepostojanje adekvatne lične vatrogasno-spasilačke opreme, preopterećenost smeštajnih kapaciteta za osuđena lica, problemi u obezbeđivanju finansijskih sredstava i rešavanje pitanja odgovarajućeg osiguranja i niz drugih organizacionih i sistemskih propusta.

2. Tipologija požara u kazneno-popravnim ustanovama

Imajući u vidu svu težinu i kompleksnost problema koji se odnosi na rizik od nastanka požara u ustanovama za izvršenje krivičnih sankcija, danas je u našim uslovima veoma značajno da se razvije savremen i efikasan sistem prevencije i upravljanja rizikom (Cvetković, 2019; Cvetković & Janković, 2020; Al ramlawi et al., 2020; El-Mougher, 2020; Ocal et al., 2019; Cvetković et al, 2019) od požara čiji se krajnji cilj svodi na jedno, povećati bezbednost lica i imovine i smanjiti rizik od nastanka požara bilo koje vrste. Rizici i pretnje od eventualno nastalog požara u ustanovama za izvršenje krivičnih sankcija: imajući u vidu svakodnevne navike, stil i način života u ovim ustanovama razmotrili smo osnovne rizike kojima su ustanove za izvršenje krivičnih sankcija izložene, odredili smo vrstu rizika i eventualne posledice, štete, troškove i gubitke. Identifikovali smo odgovarajuću tehniku za upravljanje tim rizicima.

Bezbednost korišćenja raspoloživih resursa zahteva pažljivu primenu strategija za testiranje i evaluaciju koje obezbeđuju preciznu procenu rizika. Upravljanje rizikom, kao kontinualan proces, obuhvata različite aspekte mogućih rizika (Đinović, 2011:117). U ovoj monografiji predstavljen je opšti model upravljanja rizikom putem modeliranja identifikacije, analize i evaluacije rizika, izvršena su i empirijska istraživanja. Definisana je mera za kvantitativnu klasifikaciju rizika koja omogućava preciznu distinkciju slučajeva kada je rizik mali i procena nije potrebna od slučajeva ekstremno visokog rizika kojeg je praktično nemoguće redukovati. Predloženi model je primenjen na studiji slučaja analize rizika u okruženju Zavoda za izvršenje krivičnih sankcija. Rizici su identifikovani i definisani na osnovu prikupljenih podataka koji se odnose na težinu posla, emocionalan i mentalni naboj, mikro klimatske parametre i količinu osvetljenja u okruženju.

Takođe su procenjeni nivoi rizika mogućih neželjenih događaja i pojedinačno razrađeni u disertaciji. Osnovni elementi procene ugroženosti i polazna osnova za izradu je analiza (Keković, 2006:207), odnosno hronologija požara. U hronološkom pogledu požara u ustanovama za izvršenje krivičnih sankcija od većih požara izdvajamo pobune koje su se dogodile u KPZ gde su osuđena lica izazivala namerne požare, gde su brzim intervencijama vatrogasnih službi stavljeni pod kontrolu. Iz hronologije izdvajamo požare koji su se dogodili:

- Beogradski okružni zatvor, požar se dogodio dana 14.05.2007. godine u krugu zatvora na parkiralištima gde je izgorelo više garažnih mesta, uzrok požara, nemar, nehat. Povređenih nije bilo. KPZ Zabela, požar se dogodio dana 02.03.2012. godine u Restoranu Preporod, kuhinjski deo objekta od oko 600m², a koja je u požaru cela izgorela, uzrok požara samoupala dimnjaka. Povređenih nije bilo. KPZ Sremska Mitrovica, požar se dogodio dana 02.07.2014. godine na ekonomiji, gde je požar zahvatio 1 objekat u kojem je bilo skladišteno seno i slama, uzrok požara nehat, nemar, opušak cigarete. Povređenih nije bilo. KPZ u Nišu, požar se dogodio 30.06.2016. godine, nastao u izdvojenom objektu magacinskog prostora gde je u požaru u potpunosti izgoreo, ali je brзом intervencijom stavljen pod kontrolu i nije se proširio na susedne objekte. Magacin koji nije bio u upotrebi, tako da materijalne štete sem objekta nije bilo, uzrok požara samoupala. Povređenih nije bilo. (www.mpravde.gov.rs).
- Zatvor u francuskoj regiji Poatu-Šaran 12.09.2016. evakuisan je pošto su osuđenici podmetnuli požar i odbili da se vrate u ćelije, izazvan pobunom zatvorenika, poginulih nema.

- Dana 11.02.2016. 52 zatvorenika je poginulo i 12 je povređeno u pobuni koja je izbila u zatvoru na severu Meksika, tokom koje je izbio i požar izazvan od strane osuđenika koji su pored podmetanja požara po spavaonama i pokušali bekstvo.

- Dana 05.09.2016. u požaru u zatvoru Kilinto u Etiopiji poginule su 23 osobe, mnogo je i povređenih bilo, a uzrok požara su bile pobune osuđenika.

- Dana 01.09.2016. godine u požaru u jednom zatvoru na severu Venecuele smrtno je stradalo 17 ljudi, dok je još 11 njih povređeno. Uzrok požara pobuna zatvorenika i namerno podmetanje požara. Požar je izbio tokom noći u zatvoru Tokujito u saveznoj državi Karabobo, a među poginulima je devet muškaraca i osam žena.

- Dana 09.10.2015. godine Manila. Najmanje devet zatvorenika poginulo je u požaru koji je izbio u zatvoru u centralnoj oblasti Filipina. To je drugi požar u dve godine u zatvoru u provinciji Lejte. Uzrok požara su verovatno loše instalacije u delu zatvora koji je renoviran posle prethodnog požara 2013. godine. Zatvor Lejte na Filipinima ima kapacitete za smeštaj 500 ljudi, ali je u njemu trenutno više nego duplo zatvorenika.

- Dana 24.06.2016. godine u požaru koji je izbio zbog kratkog spoja u Centralnom zatvoru u Kuvajtu poginula je jedna osoba, a povređeno je 55 ljudi.

- Dana 13.07.2023. godine dogodio se požar u ćeliji VII paviljona KPZ Požarevac-Zabela. Dana 26.07.2023. godine dogodio se požar u pekari u poluotvorenom delu Kazneno-popravnog zavoda u Sremskoj Mitrovici.

3. Izvori paljenja u kazneno-popravnim ustanovama

Požari su česta pojava u zatvorima, najčešće u prostoru za obuku osuđenika, različitim radionicama ili zaključanim paviljonima i ćelijama. Velika većina ovih požara je mala po veličini i nije formalno prijavljena. Za požare u prostoru paviljona ili ćelija, važno je da se otkriju rano i ograniče dok su u tinjajućoj fazi. Iz tog razloga, građevinsko-arhitektonski propisi u skladu sa evropskim standardima zahtevaju postavljanje detektora dima unutar zavoda. Na primer, u Kanadi, Nacionalni građevinski propisi Kanade (Canadian Commission on Building and Fire Codes, 1995) zahtevaju detektore dima unutar svake ćelije. Kod NFPA 101(Life Safety Code), detektori su neophodni u ćelijama u kojima se nalaze više od četiri zatvorenika. U proseku, broj, frekvencija i poreklo požara u federalnim zatvorima su verovatno slični za većinu objekata zavodskog tipa. Moguće je da sadržaji koje

zatvorenik po propisima može posedovati u ćeliji često imaju za rezultat povećane rizike od požara (National Fire Protection Association, 2003). Problem sa kojim se rukovodioci kazneno-popravnih ustanova susreću sa detektorima u ćelijama je veliki broj lažnih alarma, koje obično uzrokuju zatvorenici. Alarmi upozorenja mogu biti rezultat sabotáže od strane zatvorenika koji aktiviraju detektore kroz namerno stvaranje dima u njegovoj blizini (pušenjem, verskim ili kulturnim ceremonijama itd.) ili zlonamernim oštećenjem jedinice.

Bez obzira na uzrok, lažni alarmi rezultuju: Vreme izgubljeno dok službenici obezbeđenja i protivpožarne zaštite istražuju uzrok alarma. To bi moglo dovesti do sindroma „Aske i vuka“ u kojem službenici obezbeđenja i dežurni osuđenici obraćaju manje pažnje na alarme. To takođe znači gubitak vremena za druge zaposlene koji moraju odgovarati za druge objekte unutar zavoda, kao i značajne troškove jer detektori moraju biti ispitivani i zamenjeni ako se oštete. Takođe, moraju se uzeti u obzir troškovi povezani sa obnavljanjem sistema radi pravilnog rada. Povećan rizik za zatvorenike i stražare, jer sistem za zaštitu od požara može biti van upotrebe u trajanju od nekoliko minuta, sati ili čak i dana u zavisnosti od stepena štete, vremena u toku dana, dana u nedelji ili lokacije objekta. Neki sistemi na udaljenim lokacijama mogu biti van upotrebe duže vreme dok čekaju rezervne delove ili servisere.

Raspon požara u kanadskim federalnim zatvorskim objektima u periodu 1995-2000. godine može se videti u sledećoj tabeli: Tabela 1. Raspon požara (National Fire Protection Association, 2003).

Širenje požara	Broj požara	Procenat	Smrt	Povrede
Ograničeno na mestu zapaljenja	173	63 %	0	24
Ograničeno u ćeliji zapaljenja	100	36%	1	25
Ograničeno na spratu	2	1%	0	0
Ukupno	275	100 %	1	49

Tabela jasno pokazuje da su gotovo svi požari u ovim objektima izolovani, u najgorem slučaju u mestu porekla požara - ćelijama, što nije iznenađujuće s obzirom na prisustvo automatske zaštite prskalicama u svim objektima. Ovo pokazuje da se flešver (totalno uključivanje vatre u ćeliji) dešava retko, s obzirom na to da se vatra obično širi izvan

ćelije porekla. U kanadskim federalnim zatvorima podaci o požarima govore (National Summary of Reported Fire Losses for Correctional Service of Canada, 2002), da većinu požara namerno izazivaju zatvorenici, uključujući i druge oblike incidenata: zastrašivanje osoblja i drugih zatvorenika, uništavanje zatvora ili ličnog vlasništva, preusmeravanje na napad ili pokušaj bekstva, pokušaj samoubistva i bekstvo od dosade. Materijali koji su prvi zapaljeni u ovim požarima su obično materijali koji se nalaze u ćelijama. Značajno je sagledati i analizirati podatke o materijalima koji su prvi zapaljeni, jer nam je vrsta gorive materije dostupne zatvorenicima od posebnog značaja za procenu rizika i optimizaciju rizika. Nacionalna agencija za zaštitu od požara pruža smernice u ovoj oblasti. Sledeća tabela prikazuje statistiku iz Sjedinjenih Američkih Država za period od 1989-1993. godine. Mogu se videti vodeći izvori gorivog materijala u namerno izazvanim požarima. Tabela 2. Izvori gorivog materijala (National Fire Protection Association, 2003).

Dušek ili posteljina	40.3%
Smeće	10.1%
Papir	6.1%
Odeća	6.0%

Tabela u suštini daje listu materijala za spaljivanje na koje detektori dima moraju biti u mogućnosti da reaguju u slučaju požara u pojedinačnoj ćeliji. Kao takve, ove informacije su značajne za utvrđivanje materijala dostupnih zatvorenicima koje oni koriste za namerno izazivanje požara. Za procenu ugroženosti neophodno je ukazati na eksperimentalne parametre da bi se utvrdile razlike u odgovoru detektora unutar i izvan ćelija. Neophodno je identifikovati izvore vatre koji bi bili reprezentativni za požare koji se javljaju u ćelijama. Koristeći statističke podatke o materijalima koji su se prvi zapalili izabrani su izvori požara. Tabela 3. Zapaljivi materijali (National Fire Protection Association, 2003).

Model gorenja	Gorivo pakovanje
Plamen	Odeća, novine
Tinjanje	Vatrootporni pamučni dušek

Svi materijali (osim novina) koji su korišćeni za kreiranje paketa goriva za odabrane izvore vatre su dobijeni od Korektivne službe Kanade. Vatrootporni dušeci su u skladu sa Kalifornijskim Zavodom za standardizaciju i tehničkim biltenom za toplotnu izolaciju kućnog

nameštaja i izvršen je postupak ispitivanja zapaljivosti dušeka za upotrebu u objektima visokog rizika.

Zaključak

Izvori vatre, odabrani su kao izazov za detektore dima koji se nalaze unutar i izvan ćelija. Sa većim izvorima vatre, moguće je da se kritični uslovi unutar ćelije dostignu ranije od onih dobijenih u ovim eksperimentima. Istovremeno, verovatno je da će ranije otkrivanje požara, bilo unutar ili izvan ćelije, doći i kao rezultat većih požara. S obzirom na to da su sve Kanadske zatvorske ćelije pravljene u skladu sa zatvorenim ćelijskim sistemom, prskalice bi se više odazivale na veći izvor vatre. Drugi ne toliko očigledan faktor je taj što se veći požari smatraju lakšim za zatvorenike u susednim ćelijama da otkriju i podignu alarm i uzbunjivanje. Stepen do kog kritički uslovi su ili nisu postignuti u testovima zavisi od eksperimentalnih uslova. Očigledno je teško ekstrapolirati ovo sa svim ostalim izvorima i uslovima vatre zbog mnogih faktora koji utiču na nastanak kritičnih stanja unutar ćelije. Iskustva Kanadskog zatvorskog sistema govore o sledećem: januar, februar i mart su bili najveći meseci sa najvećim brojem požara u zatvoru u periodu 2003-2007. godine. Kuhinje ili oblasti za kuvanje su bile vodeće područje porekla požara u zatvoru. Osamnaest procenata požara u zatvorima prijavljenih tokom 2003- 2007. godine započelo je u spavaćim sobama ili ćelijama, a 11% poreklom iz prostorija za veš. Jedan od svakih 4 požara u zatvoru bio je nameran. Kada požari nisu ograničeni na opremu za kuvanje ili u smeću i đubretu, dušeci i posteljina bili su vodeći predmeti zapaljivanja.

Reference

1. Al-ramlawi, A., El-Mougher, M., & Al-Agha, M. (2020). The Role of Al-Shifa Medical Complex Administration in Evacuation & Sheltering Planning. *International Journal of Disaster Risk Management*, 2(2), 19-36.
2. Cvetković, V. (2019). Risk Perception of Building Fires in Belgrade. *International Journal of Disaster Risk Management*, 1(1), 81-91.
3. Cvetković, V., & Janković, B. (2020). Private security preparedness for disasters caused by natural and anthropogenic hazards. *International Journal of Disaster Risk Management*, 2(1), 23-33.
4. Cvetković, V., Ōcal, A., & Ivanov, A. (2019). Young adults' fear of disasters: A case study of residents from Turkey, Serbia and Macedonia. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 35, 101095.
5. Đinović, Lj. (2011). Razvoj metode za procenu ugroženosti od samozapaljivanja deponija uglja termoelektrana – magistarski rad. Beograd: Univerzitet u Beogradu, Rudarsko-geološki fakultet.

6. El-Mougher, M. M. (2022). Level of coordination between the humanitarian and governmental organizations in Gaza Strip and its impact on the humanitarian interventions to the Internally Displaced People (IDPs) following May escalation 2021. *International Journal of Disaster Risk Management*, 4(2), 15-45.
7. <https://nrc-publications.canada.ca/eng/view/object/?id=a6edb19d-6a71-44f7-84a9-bd9ed46a065d> pristupljeno 23.10.2023.
8. https://www.ccfmfc.ca/pdfs/report_e_02.pdf pristupljeno 26.10.2023.
9. <https://www.nfpa.org/codes-and-standards/all-codes-and-standards/list-of-codes-and-standards/detail?code=101> pristupljeno 24.10.2023.
10. <https://www.nfpa.org/Codes-and-Standards/All-Codes-and-Standards/List-of-Codes-and-Standards> pristupljeno 25.10.2023.
11. Keković, Z., Nikolić, V. (2006), „Upravljanje rizicima kao preduslov efikasnog kriznog menadžmenta“, u: Z. Keković, Z., Komazec, N., Glišić, G. (2008), *Pristup metodologiji procene rizika, Nauka, bezbednost, policija*, Vol. 14. Br. 3, KPU Beograd.
12. Marić, B., Bulatović, I. (2004). *Sistem izvršenja krivičnih sankcija u Republici Srbiji*. Beograd: Udruženje penologa Srbije.
13. Öcal, A., Cvetković, V. M., Baytiyeh, H., Tedim, F. M. S., & Zečević, M. (2020). Public reactions to the disaster COVID-19: a comparative study in Italy, Lebanon, Portugal, and Serbia. *Geomatics, Natural Hazards and Risk*, 11(1), 1864-1885.
14. Radić, B. (2012). Značaj procene rizika od požara za osiguranje javnih objekata. Novi Sad: Zbornik radova Fakulteta tehničkih nauka, god. 27, br. 7, str. 1360-1363.
15. Stojaković, P. (2006). *Psihologija*. Istočno Novo Sarajevo: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
16. www.mpravde.gov.rs pristupljeno 23.10.2023.

SOURCES OF FIRE IN PENAL AND CORRECTION INSTITUTIONS

Dejan Novaković

Ministry of Justice, Administration for the Execution of Criminal Sanctions,
Penal and Correctional Institution Požarevac-Zabela, uprav-
nikdn@gmail.com

Martin Matijašević

Scientific-Professional society for Disaster Risk Management, Belgrade,
martin.matijasevic@idr.edu.rs

Željko Lazić

Academy for National Security, Belgrade e-mail: zeljkolaz@gmail.com

Abstract: Dissatisfaction with the conditions of accommodation, food, treatment of persons in charge of supervision and care, desire for freedom, can be motives for deliberate arson. In addition to deliberate arson, fire risks are related to other sources of fire that can be encountered in prison institutions (workshops, boiler rooms, storage of solid and liquid fuel, electrical installations, work in open space, restaurants and kitchens, smoking, etc.). In addition, there are risks that come from the environment and if they are not controlled, they can spread very quickly to prison complexes. The identification and assessment of all forms and sources of danger and the implementation of adequate organizational and physical-technical security measures to eliminate the risk of fire is a problem that occupies a dominant place from the aspect of fire risk management, and the starting point is the identification of the source of fire in penal institutions.

Keywords: sources, risk, fire, institutes, measures.